

Mérlegen Kelet-Közép-Európa 15 éve

Miután lezárult az az időszak, amelyben a szovjet befolyási zóna elitje és népei kísérletet tettek arra, hogy milyen sikerrel tudnak fenntartani a szocializmus ideológiáján és a valós alárendeltségen alapuló államokat és azokban boldogulni, a Szovjetunió széthullása után egy új kísérletbe kezdtek, hogy milyen sikerrel tudnak új társadalmi berendezkedést választva vissza-alkalmazkodni Nyugat-Európa-hoz, mely időközben „a másik parton” létrehozta az Európai Uniót és mennyire tudnak az új rendszerekben boldogulni.

Nem ez volt az egyetlen alternatíva, hiszen megkísérelhették volna, hogy korábbi együttműködésüket saját érdekeik alapján fenntartsák, és továbbfejlesszék, megszabadítva a károsnak bizonyult ideológiai korlátoktól és a szovjet-orosz dominanciától. Hogy nem így történt, abban nemcsak az játszott szerepet, hogy az elit jelentős része történelmi és mindennapi tapasztalatai alapján, valamint a fellazítás eredményeképpen is, hangulati, érzelmi alapon mindenképpen szabadulni akart nemcsak a megszállótól, hanem a keleti közösségtől is, hanem az is, hogy ezzel szemben a Nyugat valós potenciális előnyökön kívül számos, később valóra nem váltott ígérettel kecsegtette a Keletet, a „szolidaritáson alapuló” uniós együttműködést a valóságosnál rózsaszínűbbnek bemutatva. Voltak olyan közép-kelet-európai országok, amelyek különféle okokból késlekedtek, vagy kimaradtak a komp visszaútjából.

Mindez tág teret ad olyan elemzések szerzőinek, akik valóban mérlegre teszik az elmúlt tizenegynéhány évet és megkísérlik meghatározni azt, *hogy az ország-csoport, és egyes országai egyenként mit nyertek és mit veszítettek a többé kevésbé elitjeik által kormányzott visszaúton, az államok polgárainak eddig megérte-e, melyik út bizonyult eddig sikeresnek, melyik pedig nem, eddig kinek érte meg és kinek nem.*

Természetesen e szerzők a hivatalos statisztikán túl számos más forrásból kell merítsenek, hiszen a hivatalos statisztika részben szükségszerű lassúsága, részben módszerei, részben vezető munkatársai alkalmankénti indiszpozíciói miatt egyetlen országban sem fedi le mindazokat a területeket, amelyek egy ilyen elemzéshez szükségesek. Ezért üdvözlendő, hogy

a KSH új kiadványának¹ szerzői kollektívája is felhasznált külső adatforrásokat is. A helyes úton azonban a lehetségesnél kevésbé használták a számos nemzetközi kormányközi és nem kormányközi szervezet adatait, a rendelkezésre álló szociológiai és piackutatási eredményeket. Erre utal, hogy a mindössze 14 nem kutatóintézeti és nemzetközi szervezeti forrás között is ilyeneket találunk: „Wikipédia, <http://en.wikipedia.org>”, „Irodalmi Nobel-díjasok lexikona, 2002”.

Természetesen eleve kérdés, hogy a KSH képes-e egy ilyen, a hivatalos statisztika kompetenciáját messze meghaladó szintézist megalkotni, hogy a KSH a legmegfelelőbb helye arra, hogy egy ilyen szintézis elkészüljön, hogy a kormánytól elegendően független-e és képes-e, akar-e elszakadni a tájékoztatási rutintól e nem mindennapi feladat megoldása közben. Ismeretes, hogy épp az elmúlt hetekben történt kísérlet egy nagy kormányzati elemző műhely létrehozására, de egy ilyen méretű és jelentőségű feladatra akár alkalmi munkacsoportot is létre lehetett volna hozni.

Hogy a kiadvány szerzői nem eléggé célra török, és nem jutottak messzire az összeállítás címében és a Bevezetés c. fejezetben saját maguk által felvetett alapkérdések megválaszolásában, az olvasó először a mű tartalomjegyzékének olvasása közben gondol. A 14 érdemi fejezetből a bevezetés egyoldalas, a politikai változások pedig másfél oldalas, aminek csaknem fele két ábra. A tulajdonviszonyokra – 11 országban - a szerzők mindössze 4, a fejlődési pályákra szűk 7 oldalt szánnak. A különféle egyensúlyok alakulását 12 oldalon tárgyalják. Ezt követik a szokásos ágazati ismertetések, ágazatonként 4-5 oldallal. Egy az „emberi tényezővel” foglalkozó 10 oldalas fejezetben esik szó a népesedés, egészségügy, a foglalkoztatottság és a munkanélküliség alakulásáról. Az „Életszínvonal” c. 8 oldalas fejezetben a háztartások jövedelmét, fogyasztását és a fogyasztói árakat elemzik. Ezt követi a zurnalisztikus című „Tudásalapú társadalom” fejezet az információgazdaság egyes ide sorolt ágazataival 9 oldalon, végül egy pillanatkép a maastrichti kritériumokról.4 oldalon.

A mellékletben közzétett táblázatok csak az egyes vizsgált országok egymás közötti összehasonlítására alkalmasak, gyakorlatilag nincsenek olyan táblázatok, amelyekben az ország-csoport egészét hasonlítják össze más ország-csoportokkal, így az olvasó nem kap választ az „eddig egészében megérte-e” kérdésre, arra, hogy a „rendszerváltás” során minden országban bekövetkezett visszaesés végső soron nem növelte-e egyes országok vagy akár az

¹ Mérlegen Kelet-Közép-Európa 15 éve. Központi Statisztikai Hivatal, 2006, Budapest, 134 p.

egész ország-csoport lemaradását a Nyugathoz illetve egyes országaihoz képest, s hogy nem veszítették-e el addig bizonyos területeken eddig megszerzett előnyüket.

Az a terjedelem, amelyet a szerzők az egyes témák elemzésére szántak, eleve reménytelenül nem elégséges a tájékozódáshoz szükséges mélységű elemzéshez. Ha a magyar Központi Statisztikai Hivatal jelentet meg egy magyar nyelvű kiadványt a térségről, akkor az olvasó elvárja, hogy a szerzők Magyarországnak az ország-csoporton belüli helyzetére mindig kitérjenek. Emellett az alkotmány szellemében ki kellett volna térni a térségben élő külhoni magyarságra. Fájdalmasan hiányzik egy olyan összefoglaló fejezet, amelyben az elegendően széles látókörű szerzők az egyes témák összefüggéseit is bemutatva, nemcsak külön-külön az adatcsoportokat, az összefüggéseket is átlátva, mélyebb megállapításokat tennének. Mindebből látható, hogy a kiadvány szerkesztőinek gondolkodását elsősorban az átfogó kiadványok, mint az Évkönyv, Zsebkönyv, a Magyarország c. kiadvány szerkesztésében szerzett statisztikai rutin, a statisztikai szolgálaton belül rendelkezésre álló hazai és uniós adatok határozták meg.

Vegyük most sorra az egyes fejezeteket!

A Bevezetésben a szerzők céljukat Bulgária, Csehország, Észtország, Horvátország, Lengyelország, Litvánia, Magyarország, Románia, Szlovákia és Szlovénia az 1990-es évek elején lezajlott rendszerváltozások óta lejátszódott gazdasági és társadalmi átalakulásának bemutatásaként jelölik meg. Egy statisztikai kiadvány elkészítése előtt a szerzőknek különösen el kell gondolkodniuk azon, hogy művüket kinek szánják. Az erre való utalás a bevezetésből hiányzik. Mindenesetre egy fél oldalon aligha lehet általánosságokon túlmenő megállapításokat tenni 11 ország 15 évéről, ezért ebben a részben néha még az általánosságok sem helytállóak.

A Politikai változások c. fejezetben a két ábra közül az egyik a térség politikai rendszerei szempontjából valóban jelentős statisztikai mutatók helyett a nők parlamenti arányát mutatják be. Aligha a női egyenjogúság hiánya a legnagyobb probléma térségünkben soha nem is volt az. A valóban fontos, a politikai rendszert meghatározó adatok a parlamenti rendszer elemeire vonatkozóan hogy egy, vagy kétkamarás, melyek a kamarák képviseleti elvei, visszahívhatóság, hogy átlagosan hány választópolgár választ egy területi képviselőt, a bejutási küszöb nagysága, a pártok száma, az újonnan bejutott/kiesett parlamenti pártok

száma, a domináns párt dominanciájának mértéke, a koalíciós többség aránya, a választókerületek nagyságának ingadozása, az egyéni kerületben választott képviselők aránya, van-e a kisebbségeknek képviselőjük, stb. hiányoznak.

Miután az önkormányzatokról igen sok adat lenne, így csak a szerzők szemléletét és/vagy szándékait tükrözheti, hogy egyetlen szó nem esik róluk: vajon hányan választanak egy-egy országban átlagosan egy önkormányzatot, hány szintű az önkormányzati rendszer, milyen a viszonya felülről lefelé és az alulról felfelé épülő közigazgatásnak, van-e kisebbségi önkormányzat, hány és mely kisebbség, egyház része a politikai rendszernek?. Az országgyűlési választásokról csak részvételi arányt közölnek. Ez a fejezet mind a célkitűzéshez, mind a rendelkezésre álló rengeteg adathoz képest elégtelen.

Nem menthető, hogy egy, a rendszerváltásról szóló kiadvány, éppen a politikai rendszer változását nem mutatja be. Hogy csak ilyen tartalommal és ekkora terjedelemben véglegesítették, az arra mutat, hogy a KSH szakmai vezetését az élet túlhaladta, vagy valamiféle pártatlanságra, esetleg kormányhűségekre való törekvés jegyében vagy valamely más okból még egészen semleges érdemi tényadatokat sem óhajtanak közzétenni térségünk politikai rendszereiről. Talán meg akarják óvni az olvasót attól, hogy téves következtéseket vonjon le, esetleg ismét valamilyen más rendszerek egyes elemeinek átvételéről kezdjen gondolkodni? Meg akarják tartani abban a hitben, hogy csak „a szocialista” és „a kapitalista” rendszer van, és ezen túl semmilyen választási lehetőség, esetleg, *horribile dictu*, harmadik utak nincsenek?

Nem sok jót találunk a tulajdonviszonyokról szóló fejezetben sem. Szerzők elemzése szerint szerint például „A rendszerváltozás időszakában a kelet-közép-európai országok számára *a válságból való kilábalás érdekében* (Kiemelés tőlem D.I.) szükségessé vált a magántulajdon túlsúlyán alapuló piaci rendszer *kiépítése*.” Ez a gondolat kétségtelenül pártállami szemléletű: Nem megy a dolog, tehát *kiépítjük a magántulajdont* – aztán, nosza, holnap esetleg megint lebontjuk, nekünk szabad. Nincs szó itt ugyanis, mint ahogy tényleg, nem is volt sok szó arról, hogy a magántulajdonhoz való jog emberi jog, és az ezzel kapcsolatos korábbi jogsértéseket kellett volna valahogy felszámolni. Magyarországon – amint erről a szerzők maguk is írnak - nem is számolták. Magyarországon kárpótlás volt, egyes más térségi országokban azonban restitúció, reprivatizáció. Magyarországon valóban az fogalmazódott meg célként, amit az akkori viszonyokat szemlátomást jól ismerő szerzők - tévesen - minden

más térségi ország céljaként is tüntetnek fel. Hasonlóan fogalmazznak a kiadvány szerzői a bérlakásokkal kapcsolatban is „...nehezen finanszírozható terheket jelentett az állami és önkormányzati tulajdonosokra nézve....E gondok enyhítését szolgálta a lakásprivatizáció.” Itt sincs szó tehát jogállamunkban az egykori tulajdonosok jogairól. Szerzők alappal vagy alap nélkül úgy vélik, nem az állampolgárok gondjait, hanem itt is a pártállamét kívánta megoldani a rendszerváltással az akkori elit.

Természetesen az Unióval kötött szerződésben Magyarország kötelezettséget vállalt a tulajdoni szerkezet átalakítására is. De jó lett volna, ha az állami tulajdonnal kapcsolatos akkor és azóta foganatosított intézkedéseket nem ez, az elit és a vele szövetkezett befektetői csoportok érdeke, valamint a szerzők által ismereteim szerint hűen visszaadott akkori magyarországi nézetek, hanem az ország távlati érdekei határozták volna meg.

A privatizáció gyors lebonyolítását ugyanakkor a könyvben felsoroltakon kívül számos más tényező is hátráltatta. Például az akkori sajtóban is megjelentek híradások a termelőségcsökkenésekről és állami gazdaságok és vezetőik természetes ellenállásáról. Valóban alacsony lehetett egyes országokban a belföldi fizetőképes kereslet, de akkor miért nem a fizetőképes kereslethez igazított rendszert konstruáltak, vagy eleve szándék volt külföldiek minél nagyobb arányú tulajdonhoz juttatása? A fizetőképes kereslet igazán megismerhető és jelentősen növelhető.

A kiadvány szerzői a tulajdonviszonyokról úgy írnak, hogy közben az egyik legfontosabb SNA kategóriát, a nemzeti vagyont nem említik. Ez részben érthető, Magyarországon ez a statisztika a rendszerváltozás után megszűnt. Vajon miért? De hogyan lehet a tulajdonviszonyokról írni anélkül, hogy egyetlen számot adnának közre a vagyontárgyak legjelentősebb csoportjainak, az ingatlanoknak, a földnek, a gazdasági társaságoknak a tulajdonviszonyaira, a tulajdoni arányokra nézve? A jó gazda folyamatosan figyelemmel kíséri jószágát. Miért nem tették közzé kiadványukban a szerzők a privatizációra vonatkozó összehasonlító táblázatokat? A kiadvány szerzői nagyobb terjedelemben foglalkoznak a külföldi működő tőkével, mint az ország saját polgárainak és szervezeteinek, a költségvetésnek a tulajdonával. Vajon miért? Ehhez képest igazán mellékes, hogy az „A magánszektor hozzájárulása a GDP-hez” c. itt közölt táblázat tartalmilag nem ide való.

A Fejlődési pálya c. fejezet kizárólag a GDP-vel foglalkozik. A GDP a magyar sajtóban csaknem kizárólagos, fétis-szerű mutatóvá vált, miközben a nemzeti számlákkal foglalkozó statisztikusok körén kívül átfogó statisztikai adatokat használó külföldi és nemzetközi szervezetek és a sajtó számos más mutatót is, egyesek csak más mutatókat használnak. A GDP a gazdaság mutatója, az országban működő gazdasági alanyok tevékenységének eredményeképpen keletkező és felhasznált új gazdasági érték nagyságának jellemzője. Az ország fejlődésének pályáját azonosítani a termelt gazdasági érték nagyságának alakulásával az ország lakóit félrevezető, súlyos hiba. Vagy a fejezet címét kellett volna másképp fogalmazni, vagy tartalmát egészen másképpen összeállítani. De ha már a fejlődésen csak gazdasági fejlődést értettek a szerzők, miért nem esik szó legalább a fejlesztésről, a különböző fejlesztési politikákról, azok eredményességéről, fejlesztés és fejlődés viszonyáról?

Ez az a fejezet, amely érdemben foglalkozik az „Érdemes volt?” kérdés egyik aspektusával. Az „Egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson (az EU-15 átlagának százalékában)” c. az összes többi táblához és ábrához hasonlóan számozatlan ábrából kitűnik, hogy e mutatót és az 1992-2005 közötti időszakot tekintve a konvergencia minden államra nézve valós. Azonban az „utolsó békeév” nem 1992, és az ábrán a szerzők nem a GDP belföldi felhasználását, vagy a más releváns mutatókat mutatják be, és így valójában nem igen viszi közelebb az olvasót ahhoz, hogy a kérdést magának megválaszolhassa.

A fejezetben számos érdekesség is található.

A könyv szövege szerint például „...Horvátországban volt a legmélyebb a válság, ahol a függetlenséggel együtt járt (kiemelés tőlem D.I.) a korábbi gazdasági kapcsolatok átlagosnál is nagyobb mértékű gyengülése.” Igen, a térségben évszázadok óta tudjuk, hogy a függetlenség veszélyes dolog. De amellet, hogy a szerzők nem nyilatkoznak arról, milyen természetű válságot vélnek a legmélyebbnek, itt és a továbbiakban számos helyen egyszerűen figyelmen kívül hagyják, hogy Horvátország éveken át – valóban függetlenségi, mellékesen győztes – háborút vívott Szerbiával, és feltehetőleg *nem a függetlenség, hanem a függetlenné válás egyes történései voltak káros hatással a gazdaságra*. Azért a könyv tanúsága szerint Horvátország még ezzel együtt és az Únió kívül is számos mutató tekintetében gyorsabban fejlődött, mint Magyarország.

Az „A bruttó hazai termék és néhány főbb tételének volumenváltozása, 2005” c. táblázat címe helyesen „2005-re”. Érdekesebb azonban, hogy a GDP termelését és felhasználását mutató táblázatból kimaradtak a külföldi befektetések a magyar háztartások nézőpontjából történő megítéléséhez szükséges tételek, bár ezek a standard SNA-ben és a más kiadványokban közzétett magyar nemzeti számlákban is benne vannak. Itt és másutt sem derül ki; igaz-e az országsoport egészére, vagy mely országokra az a gyakran hangoztatott vád, hogy a külföldi befektetők befektetéseik értékével azonos vagy azt meghaladó mértékben viszik ki profitjukat. Itt igazán tág tér nyílna a könyv címében szereplő mérlegek bemutatásának.

Érdekes, hogy a magyar sajtó által kialakított köztudatban gazdasági tekintetben is „kettészakadt” Magyarországon a régiók közötti egy főre jutó vásárlóerő-paritásos GDP régiós szóródása kisebb, mint Csehországban és Szlovákiában, vagy hogy Szlovénia és Észtország, Lettország és Litvánia egésze pedig egyetlen régió.

Az olvasóban a fejlődési pályáról szóló fejezetet elolvasva végül mindenképpen hiányérzet marad.

Az Egyensúly c. fejezetben a szerzők más témákkal összevetve viszonylag sok adatot közölnek a külkereskedelmi termékforgalom alakulására nézve. Ugyanakkor a jelenségek okaira nézve, például arra, hogy milyen mértékben és hogyan befolyásolták a csatlakozási szerződések, a vámpolitika, valamint a nagy külföldi beruházások azt, semmilyen felvilágosítást nem kapunk. Nem tudjuk meg, hogy az exporton és importon belül hogyan alakult a fogyasztási cikkek, ezen belül a feldolgozatlan és feldolgozott mezőgazdasági áruk kereskedelme, nyert-e nyugat-európai piacot a magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar, és nyert-e piacot Magyarországon a nyugat-európai. Hasonlóan valódi elemzés nélkül maradnak az árindexek értékei is.

A folyó fizetési mérleggel kapcsolatos túlzottan általánosan megfogalmazott okfejtéseket az olvasót jobban felvilágosító módon kellene megfogalmazni: „a jövedelmek” mind nagyobb nettó kiáramlása helyett meg kellene írni, kinek a milyen jövedelmei, hova és miért áramlanak ki. Hasonlással élve; ha földrajzi helyzetemet álláspontom földrajzi hosszúságának és szélességének *összegével* adom meg, igencsak megnehezítem az esetleg segítségemre sietni akarók dolgát – persze azokat is, akik esetleg elszámolás vagy elszámoltatás céljából meg akarnak találni. Persze az összeg maga támadhatatlanul egzakt, csak épp használhatatlan.

Hasonlóképpen, „jelentős külföldi adósságállomány felhalmozódása” helyett meg kellene írni, hogy kinek az adóssága nőtt meg, kivel szemben, mikor és miért. Az állampolgárokat érintő adatokat nem (csak) a GDP százalékában vagy a számukra felfoghatatlan milliárd euroban kellene közzétenni, hanem egy főre jutó folyó forintban.

Hasonló okokból az államháztartás bevételeit meg kellene osztani a háztartásoktól, a vállalkozásoktól és a költségvetés szerveitől származó bevételekre, és külön kellene kezelni a központi és a helyi igazgatási szerveket, valamint a nyugdíj-, és egészségbiztosítást, az adókat és a járulékokat is, miután ezeket az állampolgár különbözőképpen ítéli meg. Az állampolgárt az érdekli, hogy őt miért, nemzetközi összehasonlításban mennyivel terhelik, hogy ezt összevethesse az ezek fejében kapott szolgáltatásokkal. Érdekelheti még az is, hogy az országban működő vállalkozásokra, belföldi/külföldi kis/nagy vállalkozáskategóriákban mekkora teher/támogatás esik. E számok összevonásával azonban a tájékozódni kívánó állampolgár számára értelmezhetetlen és álmosító aggregátumok keletkeznek. Ez a tájékoztatási gyakorlat, a „túlaggregálás”, számos más fejezetben is megfigyelhető.

A mezőgazdaság c. fejezet szerzői sem tudtak, tudhattak a rendelkezésre álló három oldalon koherens képet alkotni a 11 ország 15 évéről. A terjedelmi korláttal birkózva végül meglehetősen ötletszerű „adatléíró” szöveg született, amely helyenként pontatlan vagy valótlan, mint az alábbi példákban: „A rendszerváltás során a privatizálás teljes vagy részleges restitúcióval történt...”, „A balti államok, Bulgária és Szlovénia kivételével az állami gazdaságok földje állami tulajdonban maradt,...”. Nem mindenütt történt, és nem mindenütt maradt, Magyarországon sem.

A recenzens itt belefáradt észrevételei papírra vetésébe, és elhatározta, hogy a további fejezetekre nézve csupán néhány észrevételét említi.

Említésre méltó, hogy a mezőgazdasági fejezetben a szerzők nem mutatják be a gazdálkodó szervezetek és gazdák, családi gazdaságok és csoportjaik számának, használt és tulajdonolt földterületeinek, bevételének, adóterheinek és támogatásának alakulását. Nincs adat a mezőgazdasági termékek exportjának és importjának alakulásáról sem, így nem ítéhető meg, mennyire vált valóra az, amit az elit az EU tárgyalások hajnalán a csatlakozás melletti egyik fontos érvként hangoztatott, hogy belépésünk a vámkorlátok lebontásával, olcsó áruinkkal

majd felvirágoztatja a magyar mezőgazdaságot, a közzétett adatok inkább látszanak az ellenkezőjét alátámasztani.

Az elemző részében a szerzők nem említik a magyar mezőgazdaság leépülésének olyan okait, mint az EU kvótákat, az EU-nak a szolidaritási elvet felrúgó, a kelet-közép-európai országok termelőit negatív módon diszkrimináló támogatási politikáját, a magyar bankok hitelezési politikáját, azt, hogy az egymást követő kormányok hogy a privatizáció folyamán nem akadályozták meg a csupán piacvásárlási szándékkal az országba lépő cégek bejutását, hogy a jórészt nyugat-európai tulajdonban lévő élelmiszerkereskedők saját termékeiket részesítik előnyben, vagy hogy a hazai tulajdonú mezőgazdasági termelésszervező, felvásárló, kereskedelmi szervezetek (Bábolna, Nádudvar, a régi Coop stb.) megszűntek, vagy az országban kisebbségbe szorultak.

Az ipari termelés volumenére és termelékenységére vonatkozó idősor 1990 helyett csak 1998-cal indul. Nem mutatják be az ipari szervezetek számának, megalakulásának, megszűnésének méretének, eszközeinek, bevételének, adóterheinek és támogatásának alakulását. Nincs adat arról, hogy a termelés mekkora részét adják a nemzetközi óriáscégek és mekkorát a hazai kisvállalkozások, ilyen módon az iparban valóban lejátszódó folyamatokról és azok okairól nehezen lehetne képet alkotni.

Az üzleti szolgáltatásokról szóló fejezetben a kereskedelem, közlekedés, szállítás, raktározás, turizmus ágazatokat mutatják be, de egyetlen szót sem tartanak érdemesnek ejteni a 90-es évek elején közpénzekből százmilliárdokkal szanált, s azóta páratlan magánprofitot realizáló bankszektorról, a jogi, az ingatlan, a biztosítási, a hirdetési és a szűkebb értelemben vett további üzleti szolgáltatásokról, bár ezen ágazatok húzóágazati szerepe, annak támogatása időről időre a magyar kormányok gazdaságpolitikai elképzeléseiben is felmerül, másrészt e páratlan profitot épp most kezdik vizsgálni Brüsszelben és Budapesten. A kiskereskedelmi forgalmat szerzők ábrájukon más fejezetektől eltérően nem idősorkezdő-évi, hanem 2000. évi bázisra számítva mutatják be, így az érdeklődő olvasónak át kell számolnia az adatokat ahhoz, hogy a kezdő-, és végállapotot összehasonlíthassa. Nem esik szó például az adózási rendszert a hatóságok asszisztenciájával megkerülő kínai kereskedők illetve piacok, becslés szerint évente 100 milliárdos nagyságrendű illegális forgalmának a magyar kereskedőkre gyakorolt hatásáról.

Az ismertté vált bűncselekmények számának átfogó bemutatását százezer lakosra szerzők 1996-tól indítják, bár adatok nem egy országra a korábbi évekre nézve is rendelkezésre állnak. Talán azért, mert a rendszerváltás-kezdeti alacsony bázison a mai számok magasabbnak tűnnének? Vagy egyáltalán kiderülne az, amit mára már sokan elfelejtettek, vagy soha nem is tudtak, fiatalok lévén, hogy akkoriban alacsonyabbak voltak?

„Emberi tényező” cím alatt foglalkoznak szerzők a vallás, népesség, népesedés, nemzetiségek, egészségügy és foglalkoztatás helyzetével és folyamataival. A vallási felekezetek közül Magyarországon valamiért kimaradt a jelentős lélekszámú és súlyú, prominens ellenzékiet adó református felekezet, bár a táblázatban a népességben kisebb súlyú észt ortodoxok, lett görögkeletiek, román római katolikusok, szlovák evangélikusok szerepelnek.

A szerzők a házasságkötés idejének későbbre tolódását a tanulási idő meghosszabbodásával, és a későbbi munkavállalással magyarázzák, de azt is közlik, hogy egyre elfogadottabb az élettársi kapcsolat. Ezért az elemzésben itt talán mégis figyelembe kellene venni, hogy a médiumok másfél évtizede egyre durvábban nem kifejezetten család-, és gyermekbarát mintát közvetítenek, és ez nyilván hatással is van a nézőkre. A termékenység alakulásának leírását az ötvenes évek második felétől kezdik, és egy harmad oldalt szentelnek a 60-as és 70-es évek intézkedéseinek., viszont az azóta – a vizsgált időszakban - tett intézkedésekről nem szólnak. Nem kendőzik el, hogy a régióban a termékenység a „történelmi fordulat” miatt meredeken esett vissza, majd enyhén emelkedett, de így is ma Kelet-Közép-Európa a világ legalacsonyabb termékenységű régiója. Bár a statisztikusok és szociológusok a vizsgált időszakra nézve is számos tanulmányt tettek közzé a jelenség okaival kapcsolatban, a kiadvány szerzői itt csak számismertetésre szorítkoznak. A 65. oldal ábrájából kitűnik, hogy az ezer lakosra jutó halálozás az ország-csoport egészében nem javult jelentősen. Itt figyelembe kell venni, hogy a vizsgált időszakban még a szocialista – mindenkire kiterjedő - egészségügyi rendszer működött.

Az átlagos életkor, születéskor várható élettartam mutatókkal az egészségügy keretében írnak, nem véve figyelembe, hogy ezekre nem csupán az egészségügyi rendszer, hanem az életmód, életszínvonal, a népesség genetikai összetétele is hat.

A lakkozásra irányuló törekvés e fejezet egyes mondataiban is tetten érhető. A fogalmazó szerint: „A magyar férfiaknál négy, a nőknél 2 ország azonos nemű lakossága él rövidebb ideig.” Azt a tényt tehát, hogy Magyarország a nők születéskor várható élettartama tekintetében 11 ország közül az előkelőnek nem mondható kilencedik, a férfiak tekintetében pedig hetedik, ezzel aztán sikerül az óvatlan olvasó számára pozitív kicsengésűvé változtatni. A férfiakra vonatkozóan semleges megfogalmazás lehetne az, ha a tényt úgy interpretálnák, hogy Magyarország itt a középmezőnyben található, a kilencedik helyet azonban tárgyilagosan már negatívnak kellett volna minősíteni, hiszen Magyarország a mezőny utolsó negyedében van.

Az egészségügyről csupán két átfogó tábla áll rendelkezésre a mellékletben, t.i. a két leggyakoribb halálokozó betegségben meghaltak száma, és egy szövegközi az orvosok és nővérek számára nézve. A százezer lakosra jutó dolgozó orvosok száma tekintetében tizenegy ország közül az ötödik, nővérek tekintetében az első (!) helyen állunk. Ha e szám nem elírás, akkor talán itt veszik számba az egészségügyi adminisztrációt is. De hiányzanak a morbiditási adatok: vajon betegebbek vagyunk-e, mint más országok lakói? Bizonyára betegebbek, hiszen hamarabb halunk meg, de miért; alkoholizmus, környezetszennyeződés, egészségtelen táplálkozás? Hiányzanak az ellátási szintekre vonatkozó egy főre jutó fenntartási, beruházási ráfordítás idősorok, a gyógyszerkassza, a háztartások gyógyszervásárlásai országonként, ország-csoportosan, más ország-csoportokkal összevetve.

A szerzők itt egyértelműek: leszögezik, hogy a rendszerváltás hatására tömegessé vált a munkanélküliség, a népesség gazdasági aktivitása jelentős mértékben csökkent (televíziót néznek helyette), miközben szélesedett a gazdaságilag inaktív réteg. Az életszínvonalról szóló fejezetben a szerzők egy hatod oldalon meglepően egyszerű sémában foglalják össze a térségben élő lakosság jövedelmeinek alakulását. Eszerint – tömören - a 90-es évek közepéig a helyzet romlott, azután javult. Kár, hogy az itt említett öt mutató értékeit egyetlen országra és egyetlen évre sem közlik. Közölnek viszont egy kuriózumszerű táblát, amely a bruttó átlagkereseteket mutatja be folyó nemzeti valutában (!). Egy másik táblában olvashatjuk a reálkeresetek alakulását a 11 országban, eszerint csupán Lengyelországban (100%), Magyarországon (110%), és Csehországban (133%) sikerült az 1990. évi reálkereseteket elérni, vagy némileg meghaladni. Éves 1%-os állandó emelkedés erre az időszakra 15, 2%-os 32%, 3%-os 51%-os halmozott növekedést biztosít. Tehát a térség legjobbja sem közelíti meg Nyugat-Európa élvonalát, vagy átlagát. EU-15 számot, pláne idősort a szerzők nem közölnek.

A társadalmi juttatásokat, talán adathiány vagy módszertani eltérések miatt csak 2000-től ismerhetjük meg. Itt az átlagnyugdíjakat a szerzők a bruttó keresetekhez viszonyítják, ami nemzetgazdasági szemszögből vitatható, de állampolgári szemszögből biztosan alkalmatlan: a nyugdíj nettó, a kereset bruttó. A fogyasztói árakra vonatkozóan egy táblázatot tesznek közzé, amelyben azonban csak az 1989-1993 közötti időszak országokénti fogyasztóiár-indexeit mutatják be.

Miközben folyik a közoktatás visszafejlesztése és a költségvetés kivonulása a felsőoktatásból, a kulturális ágazatokból, és Magyarországon a jogi szabályozás az elmúlt években nem egy információs társadalom, hanem egy védett, médiumok szerint elkülönült lobbyk uralta ágazati rendszer felé mozdult el, nem szabadott volna a tudás alapú társadalmat fejezetcímnek választani.

Ebben a részben az oktatásról szóló alfejezetből megtudható, hogy 2003-ban Magyarországon jutott a legkevesebb gyermek egy, az alapfokú oktatásban dolgozó pedagógusra, tehát a magyar gyermekek (de nem a magyar pedagógusok) voltak e tekintetben a legjobb helyzetben. A 86. oldali ábrából kiderül, hogy Magyarországon a hallgatók az össznépeséghez viszonyított arányát tekintve az 1998. évi hetedik helyről 2005-re az ötödikre lépett előre, ezek a számok azonban nem utalnak arra, hogy már túl sok hallgatónk lenne. A szerzők az oktatás alsó két szintjén egy tanulóra jutó oktatási kiadásokat csak egymáshoz viszonyítva és csak a 2003. évre adják közre, így nem tudjuk meg, hogyan alakult ez a különböző országokban a 15 év alatt. GDP-arányos oktatási adatokat is csak ötletszerűen kiválasztva találunk.

A szerzők folyó áron (!) hasonlítják össze az Únió 2004. évi **K+F** ráfordításait az 1993. évekkel és a mondatszerkesztésből ítélve örömmel tapasztalják, hogy az előbbi „csaknem másfélszerese” az utóbbinak. Persze, ha nem folyó áron hasonlítanak, a maradék huszonegynéhány százalékos növekedés tizenegy év alatt már nem lenne annyira örömteli, más ország-csoportok adatainak idézésével pedig szomorúba csapna át.

Az elemzés adatai szerint 2005 körül telítés-közeli állapotba került a mobiltelefon-piac, amit a szerzők kiemelnek. Elemzésükben ugyanakkor nem foglalkoznak azzal, hogy ez az EU-15-ben 480, Kelet-Közép-Európában viszont csak 300 körüli 1000 lakosra jutó készülékszám mellett látszik bekövetkezni, miközben itt a vezetékes telefonok száma is hasonló arányban

kisebb. A XX. század utolsó éveiben a magyar kormányzat Magyarországot még a térség informatikai téren vezető országává akarta változtatni, sőt Informatikai Minisztérium alakult. A Minisztérium közreműködésével aztán az Internet-előfizetők arányában az országnak a mezőny közepére, a szélessávú Internet terén a mezőny végére sikerült kerülnie. Az okokról, a MATÁV és leányai hatóságilag meg nem fékezett oligopolisztikus uralmáról, magas árairól és ebből szerzett hatalmas profitjáról természetesen itt sem esik szó.

A Kultúra c. alfejezetben egyetlen szó sem esik az elektronikus médiumokról, miközben Magyarországon ma az átlagos állampolgár ébren töltött idejéből naponta 4 óránál többet, egész életének csaknem 20%-át tölti a televízió mellett és az elektronikus médiumok az ország teljes termeltinformáció-fogyasztásának messze túlnyomó részét adják. Ezen belül, a televízió nagymértékben befolyásolja, ha nem meghatározza az egész társadalom életét. Nincs szó arról, kik a tulajdonosok, milyen fajtái vannak, hány féle működik, miből szerzi bevételeit, mennyire szabad, és mit, milyen nyelven és mennyit sugároz, ki mit és miből mennyit fogyaszt, mi, mennyi és milyen irányban folyik át a határokon. Ehelyett csaknem egy oldalt fordítanak az információs szolgáltatások volumenének csak törtszázalékokban mérhető részére, a mozikra és színházakra.

Az e kérdésben emelkedett stílusú, a mainzi patrícius család leszármazottját említő szerzők így írnak: „A nyomtatott kultúrának – a kiadott könyvek száma alapján – a rendszerváltás az országok többségében lendületet adott.” Ehhez a 92. oldalon a szerzők a százezer lakosra jutó kiadott könyvek számát közlik, mely Magyarországon a szerzői, szerkesztői és olvasói elit értelmiség aktivitása következtében örvendetesen - bár a közel azonos bázisról indult, de a valóban gyorsan fejlődő Észtországhoz, Szlovéniához, Csehországhoz képest alig - növekedett. Sajnos, emellett nem közlik az egy lakosra jutó kiadott könyv-példányok számának alakulását, amely a könyvek révén a társadalomba kerülő tudás mennyiségét valóban jellemzi, és amely - legalább Magyarországon - drámai módon csökkent. Nincsen szó az elektronikus kultúra hordozóiról, a copyrightról, ezek a fizetési mérleget is befolyásoló kiviteléről és behozataláról és sok másról.

Ha jóindulatúak vagyunk, azt mondhatjuk, hogy a KSH saját erejét meghaladó vállalkozásba fogott, a Hivatal vezetői pedig hasonló jellegű és méretű feladat megoldásának irányítására annyira inkompetensek, hogy még azt sem ismerték fel, hogy az általuk kijelölt feladat az adott terjedelemben és a hagyományos statisztikai szemlélettel nem oldható meg. Ha ez így

van, akkor úgy tűnik, hogy sikerrel járt a Hivatal stratégiája, mely legfontosabb feladatként az alaposan megváltozott környezetben is a 70-es, 80-as évekből itt maradt szellemben, még ma is egy fajta számgyár fejlesztését jelölte meg. Számos, ezek közül néhány, a recenzióban is említett jel arra utal, hogy a helyzet ennél jobb illetve rosszabb: a Hivatal tájékoztatáspolitikáját – úgy tűnik - kézben tartó régi gárda az ország lakosságát szedáló szelektív kiadványt készített. Hagyjuk az ország vezetőit kormányozni, ne kezdjenek nyugtalankodni, pláne gondolkodni holmi nem felelős elvtársak, sehova ki nem nevezett értelmiségiek! A KSH-nak természetesen adatokkal, szakértelmével mindenkor támogatnia kell a mindenkori kormánynak - esküje szerint - *az ország érdekében végzett munkáját*. A KSH-nak saját tevékenységével azonban a Statisztikai Törvény szerint nem a kormány tagjait személyükben kell támogatnia, hanem el kell látnia törvényben rögzített feladatait.